

*Н. М. Богдан,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри Менеджменту міського і регіонального розвитку Харківської національної академії міського господарства*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Анотація. В статті розглянуто проблематику визначення категорії економічної безпеки підприємств будівельного комплексу. Встановлено, що ефективна взаємодія із зовнішнім середовищем є одним з найважливіших чинників забезпечення економічної безпеки підприємства.

Summary. In the article deals with the problems of categorization economic security companies building complex. Established that effective interaction with the environment is one of the most important factors ensuring economic security.

Ключові слова: Економічна безпека, взаємодія, зовнішнє середовище, фактори зовнішнього середовища, стратегія, реалізація стратегічної взаємодії.

Вступ. У сучасних умовах господарювання підприємство є відкритою системою та функціонує в нестабільному та динамічному зовнішньому середовищі, за наявності складної системи взаємозалежностей. Це, з одного боку, надає підприємствам додаткові можливості щодо реалізації власних інтересів, а з другого - обмежує їх активність у взаємодії із зовнішнім середовищем, створює загрози та небезпеки ефективного функціонування підприємств. В цих умовах налагодження партнерської взаємодії підприємств із суб'єктами зовнішнього середовища стає одним з найважливіших чинників забезпечення економічної безпеки підприємств. Отже, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах невизначеності зовнішнього середовища актуальна у сучасних умовах та є одним з пріоритетів наукових досліджень, особливо з урахуванням сучасних тенденцій налагодження та розширення стратегічної взаємодії підприємств із суб'єктами зовнішнього середовища для забезпечення реалізації власних стратегічних інтересів. Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці.

Розмаїття змістовно-понятійних трактувань категорії економічної безпеки свідчить, про важливість та складність визначеної проблеми, але водночас з цим, про необхідність подальшого методологічного й теоретико-прикладного опрацювання цього питання. Таким чином, очевидна необхідність подальших поглиблених досліджень, спрямованих на вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання.

Постановка задачі. Вищевикладене дозволяє зробити висновок щодо нагальної вирішення даної проблематики. Це дозволяє говорити про наукову доцільність і практичну корисність постановки і вирішення актуальної наукової проблеми - забезпечення економічної безпеки підприємств з урахуванням загроз і можливостей, що надає взаємодія із зовнішнім середовищем, на підставі розробки концептуальних, методологічних, інструментальних і прикладних компонентів. Таким чином, мета статті полягає в розробці методологічних засад, методичних підходів і рекомендацій до забезпечення економічної безпеки підприємств при ефективній взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища.

Результати. Дослідження літературних джерел дозволило встановити, що переважна більшість науковців в сутності безпеки вбачають стан захищеності від певних загроз. Так, М. І. Камлик [3] визначає економічну безпеку як надійну захищеність національних інтересів в сфері економіки від певних загроз. Його позицію розділяють Новікова О. Ф. та Покотиленко Р. В. [5], Чорнодід І. С. [7], Шнипко О. С. [8], Губський Б. В. [2] та ін, які також наголошують на економічній безпеці як стані захищеності економічних інтересів окремих суб'єктів (в залежності від рівня розгляду) від економічних та пов'язаних з ними на національному рівні загроз. З протистоянням загрозам та забезпеченням захищеності від їх негативної дії пов'язують економічну безпеку в своїх роботах Олейников Е. А. [9], Медвідь Ф. О. [4] та ін. Абалкін А. вважає, що економічна безпека є системою заходів організаційно-економічного та правового характеру, спрямованих на запобігання появі економічних загроз [1]. Прибічники такого трактування сутності безпеки її результатом вважають незалежність економіки, її сталий розвиток, ефективність функціонування економіки. Так, якщо під безпекою розуміється «стан захищеності» чого-небудь, то забезпечення безпеки будується навколо погроз, від яких необхідно захищатися. Якщо ж безпека ототожнюється з відсутністю погроз або небезпек, то забезпечення безпеки набуває характер нейтралізації (усунення) джерел небезпек. Розмаїття визначень безпеки, які в кінцевому випадку визначають особливості формування різних систем забезпечення безпеки, зумовлюють нагальну необхідність пошуку того єдиного, абсолютного, що має стати фундаментом збагнення суті та природи безпеки як конкретного, існуючого феномена.

Аналіз окремих визначень поняття «безпека» показав, що природу безпеки складає природа речей — «комплексне уявлення про причини та внутрішню побудову навколишніх явищ та процесів, які роблять світ таким, яким ми його знаємо» [6], тобто об'єктивний процес реалізації активного початку в становленні речі.

Існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки недостатньо враховують взаємозв'язок і динаміку факторів, що її зумовлюють; моніторинг суб'єктів зовнішнього середовища підприємства та взаємодія здійснюються традиційними методами, не передбачають прогнозування та узгодження економічних інтересів суб'єктів взаємодії, недостатньо враховуються особливості суб'єктів зовнішнього середовища. У сучасних ринкових умовах забезпечення економічної безпеки підприємств засобами їхнього реактивного пристосування до внутрішніх і зовнішніх загроз ускладнюється через нестачу ресурсів, недоліків системи менеджменту, неможливості передбачення змін у зовнішньому середовищі. Тому на довгостроковому інтервалі часу при стратегічному плануванні роботи підприємствам потрібно спрямовувати зусилля не тільки на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, а й на використання можливостей щодо забезпечення реалізації власних стратегічних економічних інтересів.

Підприємства будівельного комплексу особливо чутливо реагують на зміну факторів зовнішнього середовища, тому що будівельні роботи характеризуються низькою особливостями, пов'язаних із сезонністю та фінансовим забезпеченням будівництва. Отже, будівельний комплекс – це складна міжгалузева система, кожна з галузей якої є сукупністю корпорацій, концернів, підприємств і організацій, що виробляють будівельні матеріали і здійснюють виробничі (промислове, сільсько-господарське, дорожнє), культурно-побутове, житлове та інші види будівництва. Основне завдання будівельного комплексу – створення та оновлення основних фондів народного господарства. Частка будівельного комплексу в народному господарстві досить значна. В Україні питома вага у ВВП тільки будівництва становить 8%. Комплекс охоплює майже 10% усіх зайнятих у народному господарстві; з них 6% – у будівництві.

Будівництво – одна з найстаріших галузей народного господарства. Рівень розвитку будівництва говорить про економічний розвиток країни та рівень життя її населення. Будівництво – дуже чутливий показник стану економіки країни. Так, фаза спаду й кризи в економіці найперше відчувається саме в будівництві, бо темпи падіння його обсягів чи не найбільші серед інших галузей народного господарства. Будівництво об’єднує підрядні будівельні, монтажні, спеціалізовані організації і ті, які виконують роботи господарськими способами. Розвиток будівельної індустрії залежить від обсягів і темпів розвитку ряду галузей промисловості, зокрема, чорної металургії, машинобудування, енергетики, промисловості будівельних матеріалів, деревообробної промисловості та ін., що зумовлює складні міжгалузеві зв’язки капітального будівництва. Готова продукція будівництва – це закінчені та здані в експлуатацію будови, споруди або їх комплекси.

Специфіка підприємств будівельного комплексу дозволяє зробити висновок про складність та неоднозначність визначення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу.

Аналіз наукових підходів до визначення змісту економічної безпеки підприємств свідчить про перенесення акцентів: від захисту елементів внутрішнього середовища до організації захисту від негативного впливу зовнішнього середовища та адаптацію до його зміни. Поряд з цим, вказані підходи до визначення та організації економічної безпеки підприємства недостатньо враховують аспект недопущення «втрати можливостей», що надаються підприємству з боку зовнішнього середовища, забезпечення їх ефективного використання підприємством для реалізації власних стратегічних інтересів. Вказаний аспект є сферою досліджень різних наукових дисциплін (економічної теорії, стратегічного управління, менеджменту, тощо), але вирішення проблеми ефективного забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства завдяки використанню можливостей, що надаються з боку зовнішнього середовища – повинно бути предметом дослідження економічної безпеки підприємства.

Отже, авторська позиція полягає в трактуванні змісту економічної безпеки підприємств як забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства на основі використання можливостей зовнішнього середовища з застосуванням продуктивної взаємодії із суб’єктами зовнішнього середовища. В цьому контексті під економічною безпекою підприємств будівельного комплексу розуміється реалізація будівельної продукції будівельними підприємствами в процесі їх ефективної взаємодії із підприємствами сумісних галузей комплексу.

Під безпекою системи, зазвичай, розуміється її збереження. Якщо виникає можливість її ушкодження або руйнації, тобто відбувається заперечення власне існування системи, то мова йде про небезпеку.

Оскільки будівельний комплекс є одним з ключових секторів економіки, ефективність роботи підприємств будівельного комплексу є індикатором розвитку економіки. Комплексна оцінка економічної безпеки будівельного підприємства здійснюється за показниками, які систематизовано за групами:

- 1) показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства;
- 2) показники, що характеризують економічну ефективність функціонування підприємства;
- 3) показники, що характеризують стан взаємовідносин підприємства із суб’єктами зовнішнього середовища.

Інтегральний показник стану економічної безпеки підприємства розраховується за формулою:

$$I = \sum_{j=1} k_j Ng_j$$

де k_j – вагові коефіцієнти групових показників;

Ng_j – нормалізовані значення групових показників.

Висновки. Аналіз досліджень щодо визначення економічної безпеки підприємств продемонстрував відсутність методів, які б дозволили адекватно відобразити слабко структуровану проблему, якою є забезпечення економічної безпеки підприємства при взаємодії із зовнішнім середовищем і розробити управлінський інструментарій щодо прийняття рішень, пов’язаних із постановкою цілей та визначенням загальної стратегії їх досягнення.

Для забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу необхідно здійснити низку наступних заходів:

- удосконалення стандартизації та нормування будівельної продукції;
- відновлення кредитування об’єктів господарювання для фінансування будівельних проектів;
- впровадження енергозберігаючих технологій та матеріалів у будівництво;

- впровадження безвідходного та маловідходного виробництв (зокрема, у виробництві будівельних матеріалів). Основним фактором переходу від екстенсивного шляху розвитку будівельного комплексу на інтенсивний шлях є використання досягнень науки і техніки, що дозволило б підтримати об’єм будівельних робіт не за рахунок введення нових ресурсів, а за рахунок комплексного більш ефективного їх використання;

- удосконалення менеджменту будівельних організацій, особливо стосовно покращення рівня взаємодії всіх учасників будівельного процесу, що сприяє скороченню термінів будівництва. Це є одним із факторів, поряд з якістю, що суттєво впливає на конкурентоспроможність будівельних підприємств.

Стійкий розвиток економіки країни можливий за умов ефективного розвитку будівництва як фондоутворюючої галузі економіки. На сьогодні будівельний комплекс України потребує дієвого управління та координації.

Реалізація визначених вище заходів дасть змогу прискорити стабілізаційні тенденції в будівельному комплексі та дозволить наблизити не лише кількісні, а й якісні показники розвитку будівництва України до європейських стандартів.

Список літератури:

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их поражение / Леонид Абалкин // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 4–13.
2. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. — К. : Укрархбудінформ, 2001. — 121 с.
3. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Еконо-міко-правовий аспект : [навч. посібник] / М. І. Камлик. — К.: Атіка, 2005. — 432 с.
4. Медвідь Ф. Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. — № 2. — 2003. — С. 129–135.
5. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення : [монографія] / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. — Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. — 408 с.
6. Репченко О. Полевая физика или как устроен Мир? //www. fieldphysics. ru.
7. Чорнодід І. С. Економічна безпека як категорія економічної теорії / І. С. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 11. — С. 13–20.
8. Шнипко О. С. Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект / О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 5. — С. 78–85.
9. Экономическая и национальная безопасность: [учебник] / под ред. Е. А. Олейникова. — М. : «Экзамен», 2004. — 768 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2012 р.